

PAPER DETAILS

TITLE: HIKMET GELENEGİNDE YAZILMIS KISSA-I GAZRET-I ISMA'İL

AUTHORS: Serpil YAZICI SAHİN

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/227852>

HİKMET GELENEĞİNDE YAZILMIŞ KİŞŞA-I HAZRET-İ İSMÂ'İL

Serpil YAZICI ŞAHİN*

Geliş Tarihi: Kasım, 2015

Kabul Tarihi: Şubat, 2016

Öz

Peygamber kıssaları; peygamberlerin tarihî, menkıbevi ve manevi şahsiyetlerini anlatan genellikle yaşanan olaylardan ibret ve öğüt alınması için halkın anlayacağı sadelikte yazılan, tarihî ve mitolojik unsurlar ihtiva eden ürünlerdir. Bu kıssalar arasında Hz. İsmail kıssası, Türk halk edebiyatında çeşitli destanlar hâlinde kaleme alınırken; Klasik Türk Edebiyatı'nda da manzum ve mensur eserlerde söz konusu edilmiştir. Hz. İsmail, Türk edebiyatında doğumundan başlayarak çocukluğu, gençliği ve peygamberliği gibi yönleriyle ele alınmıştır. Makalemize konu olan Hz. İsmail kıssasında, Yesevîlik geleneğinin önemli temsilcilerinden Kul Süleyman, Hz. İsmail'in kurban edilmesi hadisesini tasavvuf ve hikmet geleneği içinde yorumlamış; hüznü ve ibret verici biçimde dile getirmiştir. Bu makalede, Çağatay Türkçesinde hikmet tarzında yazılmış bu manzumenin çevrim yazılı metni, günümüz Türkçesine aktarımı, gramer dizini, sözlüğü hazırlanmış; kıssada geçen şahsiyetler hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çağatay Türkçesi, Hikmet Geleneği, Kısâs-ı Enbiyâ, Kışsa-ı Hazret-i İsmâ'îl.

ISHMAEL'S PARABLES WRITTEN IN YASAWI TRADITION

Abstract

Prophet parables are works giving history and mythology knowledge written in a simple way that people can understand in order to be gotten advice and warning from generally true stories telling the life, legends (mankiba) and spiritual personalities of prophets. While parables of Ishmael, among these parables, are being ground out as various epics in Turkish Folk Literature, they have been subjects of poetic and prosaic works in Classical Turkish Literature. Ishmael has been delt with by the some aspects of his like childhood starting from his birth, youth and prophecy. Kul Süleyman, one of the important representatives of Yassawi tradition, interpreted the immolation event of Ishmael in the context of sufism and hikmet way, uttered sadly and exemplary in the poem subjected to this article titled as *Kışsa-ı Hazret-i İsmâ'îl*. In this study, it is aimed to prepare a transcription and translation into Turkish, a grammatical

* Arş. Gör. Dr.; Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, serpil.yazici@kocaeli.edu.tr.

index, a dictionary of this poem written by way of *hikmet* in Chagatai Turkish and give brief information about the people mentioned.

Keywords: Chagatai Turkish, Hikmet Tradition, Kısâs-ı Enbiyâ, Kıssa-ı Hazret-i İsmâ'îl.

Giriş

Kur'an'da on iki yerde adı geçen İsmail çeşitli nitelikleriyle ele alınmıştır. Türk edebiyatında ise doğumundan başlayarak çocukluğu, gençliği ve peygamberliği gibi çeşitli yönleri işlenmiş; özellikle annesi Hacer'le birlikte Mekke'de bırakılması, burada zembereğin fışkırması, babası İbrahim tarafından Allah'a kurban edilmek istenmesi, buna razı olup sabır göstermesi ve Kâbe'nin inşaatında babası ile beraber çalışmasından bahsedilmiştir (Harman, 2001: 77; Uzun 2001: 80).

İslam edebiyatları içinde yer alan bütün kısas-ı enbiyâ kitaplarının ilk kaynağı Kur'an'dır. Aynı konuların küçük farklılıklarla Tevrat (Tekvîn, 21/12; 22/2) ve İncil'de (İbraniler, 11: 17) geçtiği de bilinmektedir. Bu ortaklık, semavî kitapların İlâhî oluşundan ileri gelmektedir.

Türk Edebiyatında Hz. İbrahim'i konu edinen eserlerin çoğunda Hz. İsmail'den de söz edilmiştir. Bu konuda kaleme alınan ilk eser, Abdülvâsi Çelebi'nin (ö. 817/1414-15'ten sonra) *Halilnâme* adıyla tanınan mesnevisidir. İsmail'in doğumundan başlayarak hayatının babası ile birlikte geçen devresinin hikayesi Kur'an, tefsir, hadis ve diğer mukaddes kitaplarla İsrâiliyat türü rivayetlerde yer alan bütün ayrıntılarıyla anlatılmıştır (Uzun, 2001: 77).

Kur'an-ı Kerim'in 37. "es-Saffât" suresinin 102-103. ayetlerinde İbrahim'in oğlu İsmail'i Allah yolunda kurban etme hadisesi şöyle anlatılmaktadır:

"Ey Rabbim! Bana salihlerden olacak bir çocuk bağışla." Biz de ona uysal bir oğul müjdeledik. Çocuk kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrahim ona, "Yavrum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?" dedi. O da, "Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi. Nihayet her ikisi de (Allah'ın emrine) boyun eğip, İbrahim de onu (boğazlamak için) yüz üstü yere yatırınca ona, şöyle seslendik: "Ey İbrahim!" "Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz iyilik yapanları

böyle mükâfatlandırırız.” “Şüphesiz bu apaçık bir imtihandır.” Biz, (İbrahim’e) büyük bir kurbanlık vererek onu (İsmail’i) kurtardık. Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık. İbrahim’e selam olsun. İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız (Sâffât Sûresi, 103/ 23).

Buna göre Hz. İbrahim Allah’tan hayırlı bir evlat verilmesini niyaz eder. Dileği kabul edilerek kendisine uysal ve uslu bir evlat sahibi olacağı müjdelendir. Hz. İbrahim oğluna, kendisini rüyasında kurban ettiğini söyler. Bunun üzerine Hz. İsmail babasına, kendisine emrolunan şeyi yapmasını bildirir. Bu sırada Allah tarafından gördüğü rüyanın hükmünün yerine getirilmiş olduğu tebliğ edilir. Hz. İbrahim oğlunu kurban etmekten vazgeçip yerine gökten indirilen bir koçu kurban eder (Eraslan, 2000: 394). Kur’an-ı Kerîm’deki Hz. İsmail’in kurban edilme hadisesi ile çalışmamıza konu olan *Kıssa-ı Hazret-i İsmâ‘îl*’de anlatılan vak’alar örtüşmektedir.

Hikayenin Konusu

Çalışmamıza konu olan *Kıssa-ı Hazret-i İsmâ‘îl*, Kul Süleyman tarafından yazılmıştır. Kul Süleymân, XII. ve XIII. yüzyıllarda, Ahmed Yesevî’nin öncülüğünde yetişen ve bu geleneğin önemli temsilcilerinden biri olan Hakîm Süleyman Ata’dır. Hakîm Süleyman Ata (ö. H. 582 / M. 1186/87) aynı zamanda Yesevî’nin bu dönemde yaşamış ve Ürgenç bölgesinde faaliyet göstermiş üçüncü halifesidir. Yesevî hikmetlerine benzer tarzda dile getirdiği tasavvufî şiirlerini Süleyman, Kul Süleyman, Hakîm, Hakîm Hâce, Hakîm Süleyman mahlaslarıyla söyleyen Hakîm Süleyman Ata, kendisine isnad edilen *Bakırğan Kitâbı*’ndan dolayı Süleyman Bakırğanî adıyla da anılmaktadır (Tekcan, 2008: 13).

Çalışmamıza konu olan *Kıssa-ı Hz. İsmâ‘îl*, Çağatay Türkçesiyle Hz. İsmail’in kurban edilmesini anlatan, hikmet tarzında yazılmış manzum bir hikayedir. Hece ölçüsüyle yazılan ve yetmiş üç dörtlükten oluşan manzume, Hz. İsmail ve İbrahim etrafında şekillenir. Manzum hikayenin ilk dörtlüklerinde erenler, müminler, pirlar, peygamberler, özellikle Hz. Muhammed ve sahabeler anılır ve bu hikayeyi dinleyenlerin dünya sıkıntılarının gideceği vurgulanır.

Kıssa-ı Hz. İsmâ‘îl manzumesinin sonraki dörtlüklerinde İbrahim’e rüyasında oğlu İsmail’i kurban etmesi bildirilir. O, bu rüyayı işaret olarak yorumlar. Yüz deveyi Minâ dağında kurban eder.

Bunun üzerine Hak'tan Cebrail aracılığıyla oğlunu kurban etmesi gerektiği iletilir. İbrahim bunu sır olarak tutar ve karısı Hacer'e İsmail'i hazırlamasını, onu dosta götüreceğini söyler. İbrahim gizlice ip ve bıçak alıp İsmail'le birlikte Mekke'den ayrılır, Minâ'ya doğru yola koyulur. Bunu gören şeytan İsmail'i kandırmak amacıyla babasının onu kurban edeceğini ve Minâ dağına gitmemesini söyler. İsmail ise, babasının kendisini çok sevdiğini, dostlara yüzünü göstermek için götürdüğünü ifade eder. İsmail, onun şeytan olduğunu anlar “Ben O'nun (Allah'ın) kuluyum” diyerek şeytana taş atar. Minâ dağına vardıktan sonra İbrahim, Hak fermanını oğluna iletir rızan var mı diye sorar; İsmail de babasına Hak fermanını yerine getirmesi gerektiğini söyler. İbrahim, İsmail'in el ve ayaklarını bağlayarak yere yüzükoyun yatırır ve “Oğlumu (canımı) sana feda ediyorum, kabul et!” diye dua eder. Bıçağı İsmail'in boğazına koyduğunda bıçağın ağzı İsmail'i kesmez, taşa çaldığında ise taş parçalanır. Hak fermanıyla bıçak dile gelir; İsmail'i kesmemesini söyler. Gökten kurbanlık “ak koçkar” gönderilir.

Hiz. İsmail hakkındaki müstakil eserlerin bir bölümünü halk için kaleme alınmış manzum ve mensur dinî hikayeler teşkil etmektedir. İlk Türkçe peygamber kıssalarından oluşan Rabgûzî'nin kapsamlı *Ḳıssaşü'l-Enbiyâ*'sı da bunlardan biridir (Rabgûzî, 49-52. v.; neşr. Ata 1997: 68-72). *Ḳıssaşü'l-Enbiyâ*'da Hiz. İsmail “Ḳıssa-ı İsmâ'îl” başlığı altında ve “Ḳıssa-ı Zebîḥ İsmâ'îl”, “Ḳıssa-ı Binâ-yı Ka'be” alt başlıklarıyla yer yer kısa manzumelerin de bulunduğu bir bölümde anlatılmıştır¹. “Ḳıssa-ı Zebîḥ İsmâ'îl” bölümünde Hiz. İsmail'in kurban edilişi ayrıntılı bir şekilde tasvirlerle manzum ve nesir karışık olarak verilmiştir.

Peygamber kıssalarının Doğu Türk dilindeki ilk örneği olan *Ḳıssaşü'l-Enbiyâ*'daki varyantla, çalışmamıza konu olan kıssa arasında bazı farklılıklar tespit edilmiştir:

1. *Ḳıssaşü'l-Enbiyâ*'daki “Ḳıssa-ı Zebîḥ İsmâ'îl” bölümünde İbrahim ilk kez rüya gördüğünde yüz koyun, ikinci kez rüya gördüğünde ise yüz deve kurban etmiştir. *Ḳıssa-ı Hiz. İsmâ'îl* kıssasında ise İbrahim, sadece yüz deve kurban etmiştir.

¹ Hiz. İsmâil kıssaları hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa UZUN, “İsmâil”, TDVİA, c. 23, 80-82, İstanbul 2001.

2. KE’de, İbrahim’in İsmail’i Minâ dağına götürürken Hacer’e bahane olarak koyun getireceğini söylemesi KHİ’de yoktur.

3. KE’de şeytanın insan kılığına girerek İsmail’in karşısına çıkması ve yedi taş atması hadisesi *KHİ’de* İsmail’in karşısına çıkan şeytanı taşlaması şeklinde geçer.

4. KE’de İsmail kurban edildikten sonra annesine saç ve gömleğinin yadigar olarak kalmasını vasiyet ederken KHİ’de sadece kanlı elbisesinin yadigar kalmasını vasiyet eder.

5. KE’de İbrahim oğlunun boğazına bıçağı çaldığı sırada İsmail’in bıçağın üzerinde besmele yazdığını görmesi ve İsmail’i kesmeyen bıçağın dile gelmesi sonrasında ise ikisinin tekbir getirmesi KHİ’de bulunmamaktadır.

Hiz. İsmail’in kurban edilmesi hadisesi, Doğu Türkçesinde yazılmış eserlerde bu şekilde yer alırken Anadolu sahasında gelişen İslamî edebiyatta da Yunus Emre’den beri yazılan manzum ve mensur eserlerde sıkça işlenmiştir.

Bunlardan en uzununu Süleyman Çelebi’nin *Vesîletü’n-necât*’ının yazma ve basma nüshalarının sonundaki manzum hikayelerden biri olan seksen doksan beyitlik *Kıssa-i İsmail ve İbrahim Aleyhime’s-selâm*’dır (Hikaye-i Mevlidi’n-Nebî, İstanbul 1311/1893-1894). Hikayenin bu varyantında, İsmail’in kurban edilmesi hadisesinde özellikle onun teslimiyeti konusuna geniş yer verilmiştir (Uzun, 2001: 81).

Yine Mevlana *Mesnevî* ve *Divan-ı Kebîr*’de Hiz. İsmail’in kurban edilişine ve İsmail’le ilgili olaylara sık sık temas etmiştir (Gölpınarlı, 1973-74: I-66; II, 49-50,93; 160; III, 242-243; VI 203, 601).

Fuzûlî’nin *Hadîkatü’s-suadâ* adlı eserinin “Fasl-ı İbtîlâ-yı Halîlullah Aleyhisselâm” başlığı altında İsmail’in kurban edilişi üzerinde durulmakta, şeytana karşı çıkışı ve babasına itaati vurgulanmaktadır (Güngör, 1987: 34-44).

Kıssa-ı Hiz. İsmâ’îl manzum hikayesinin iki varyantına dayalı olarak oluşturduğumuz metnin kuruluşunda Kazan Devlet Üniversitesi Fennî Kütüphane’de T 1717 numarada kayıtlı

Süleymân Bakırğânî'ye isnad edilen *Bakırğan (Şiir-Hikmetler)* mecmuasında (K1 52-54) sayfaları arasında yer alan hikmet esas alındı. Diğeri ise *Bakırğan Kitabı*'nın 1884'te Kazan'da basılan nüshasında yer almaktadır (K2 66-69)². Ayrıca, iki nüsha arasındaki farklar dipnotlarda gösterildi. H. 1061/1650 yılında Molla Seyyih Ahun tarafından Abdulkadir-i Hokandî'ye istinsah ettirilen Mısır nüshası çalışmamıza dahil edilmemiştir.

Hikmette Adı Geçen Şahıslar

Abbas

Abbasi Devleti'nin halifeleri oğlu Abdullah'ın soyundan gelmiştir. Hz. Muhammed'in amcasıdır. Daima yeğenine arka çıkarak müşriklere karşı mücadele etmiştir. Ebu Bekir, Ömer ve Osman halifelik dönemlerinde ona büyük itibar göstermişlerdir. Seksen sekiz (veya seksen altı) yaşlarında Medine'de vefat etmiştir.

Hacer

Hz. İbrahim'in eşi ve Hz. İsmail'in annesidir. İbrahim ilk eşi Sare'nin isteği üzerine Hacer ile İsmail'i Mekke vadisine bırakmıştır. İbrahim'in bırakmış olduğu az miktardaki su ve erzakın tükenmesi üzerine İsmail'in susuzluktan ölmesinden korkan Hacer, çaresizlikten Safa ile Merve tepeleri arasında yedi defa gidip gelmiştir. Bu sırada oğlunun bulunduğu yerden zemzem suyu çıkmıştır. İsmail'in büyümesinden sonra Allah'ın İbrahim'den onu kurban etmesini istemesi ve İbrahim'in bu emri yerine getirmeye çalışmasına rıza göstermiştir. Hacer doksan yaşında vefat etmiştir.

İbrahim

Kutsal kitapta bahsi geçen İbrahim peygamber olup, Azar'ın oğlu ve İsmail'in babasıdır. Hz. İbrahim, Allah'a iman etmeyen Nemrud ve onun halkına karşı kutsal savaşa girişmiş, kutsal

² Münevver Tekcan tarafından 1997 yılında hazırlanan doktora tezinde bu nüsha esas nüsha olarak alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. *Hakîm Ata ve Bakırğan Kitabı*, Danışman: Prof. Dr. Kemal Eraslan, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi, Konya.

savaş için Nemrud ve halkının putlarını yıkınca onlar da ceza olarak İbrahim'i ateşe atmışlardır. Eserlerde bu olaya sık sık atıf yapılır. Hz. İbrahim, Allah'ın dostu, Halilullah sıfatıyla anılır.

İsmail

İbrahim peygamberin oğlu olup, Kur'an'da adı geçmektedir. Hz. İbrahim, rüyasında oğlu Hz. İsmail'e, kendisini Allah'a kurban ettiğini söylediğinde Hz. İsmail de kendisine emrolunan şeyi yapmasını ister. Bu esnada Hz. İbrahim'e görmüş olduğu rüyanın hükmünün yerine getirildiği bildirilir. Bunun üzerine oğlunu kurban etmekten vazgeçip gökten indirilen bir koçu kurban eder. İslam'daki kurban kesme, bu olayın hatırasıdır. İnanişâ göre, Hz. İsmail, Kâbe çevresinde kumları eşelerken Zemzem suyu fışkırmıştır.

Muhammed

Peygamberlerin en sonuncusu olan Hz. Muhammed, 571 yılında Mekke şehrinde doğmuş doğumuyla beraber mucizevî olaylar gerçekleşmiştir. İran'da bin yıldan beri yanmakta olan Mecusîlerin ateşi sönmüş, Medâyin şehrinde hükümdar sarayı kısmen yıkılmış, Save gölü yere geçmiş, kurumuş olan Semave suyu taşmış ve Kâbe'deki putlar yere devrilmiştir. Hz. İsa'nın haber verdiği son peygamber olan Hz. Muhammed, varlığın ilki, cihan güzelliğinin tescili, insanların efendisidir. Arşa çıkmış; yer ve gök ona secde etmiştir. Hz. Muhammed, İslam'ı ve İslam'ın hoşgörüsünü bütün insanlığa yaymaya çalışmıştır. Çalışmamıza konu olan manzum hikayede Hz. Muhammed, Mustafa ve Server adlarıyla da geçmektedir.

Hâzret-i İsmâ'îl Kışşası

Hece: 7+4= 11

1
 [52a] Kéliñ dōstlar bu dünyā
 Keçti³ āhır boldı-yā
 Tutdı éren himmeti
 Bir sözüm yād kélđi-yā
 2
 Sözim eşitgil⁴ mü'min
 Kéter dünyā zengārı
 İsmā'îl'niñ kışşası
 Cāngā⁵ şafā kélđi-yā
 3
 Cānımğa şafā kélđi
 Pīrimdin nażar boldı
 Esrār ma'nīsın kördi
 Dürr ü⁶ cevher bardı-yā⁷
 4
 Mürsel nebīler keçdi⁸
 Dünyā émgekin çekdi
 Āhır vefā bolmadı
 Dīdār aytur⁹ bardı-yā
 5
 Dīdār tilegen yatmas
 Yelge 'ömürni¹⁰ satmas
 Mihnetke yüzün çetmes
 Cānın fedā kıldı-yā
 6
 Kıldı 'Abbās rivāyet
 Mustafā'nıñ lafzından
 Şahābeler iñreşip

1
 Gelin dostlar bu dünya,
 Geçti sonu geldi-ya,
 Tuttu eren gayreti,
 Bir sözüm akla düştü-ya.
 2
 Sözümlü dinle mü'min,
 Gider dünya sıkıntısı,
 İsmail'in kıssası,
 Cana safa geldi-ya.
 3
 Canıma safa geldi,
 Pirimden bakış (himmet) geldi,
 Sırların manasını gördü,
 İnci ve cevher vardı-ya.
 4
 Mürsel nebiler geçti,
 Dünya çilesini çekti,
 Sonunda vefa olmadı,
 [Hakk'a] kavuşmak için vardı-ya.
 5
 Hakk'ı dileyen yatmaz,
 Yele ömrünü satmaz,
 Mihnete yüzünü çevirmez,
 Canını feda kıldı-ya.
 6
 Kıldı Abbas rivayet,
 Mustafa'nın sözünden,
 Sahabeler ağlaşıp,

³ geçti: K2 kéçti⁴ eşitgil: K2 eşitgil⁵ cāngā: K2 cānıga⁶ ü: K1'de yok.⁷ bardı-yā: K1 aldı-yā⁸ keçdi: K2 kéçdi⁹ aytur: K2 téyü¹⁰ Vezin gereği 'ömür okunmuştur.

Közde yaşın saçdı-yā

7

Ol İbrāhīm peygamber

Kördi tüşinde Server

Yarlıg yiberdi Cebbār

Ḳurbān kerek tēdi-yā

8

Ḥalīl işāret bildi

Yüz téveni kéltürdi

Minā tağına éltip

Ḳurbān kılıp kéldi-yā

9

Ḥaḳ’dın fermān yetildi

Cebra’īl’ge bar tēdi

Aygıl Ḥalīl oğlunu

Ḳurbān kılsun tēdi-yā

10

Éki sevgülük sıgmas

Bir köñülniñ içinde

Meniñ rızām tilesün

Yā İsmā’īl tēdi-yā

11

Ḥalīl aytur ay kerīm

Sırrımı bilgüçi ḥakīm

Oğlum ḳurbān kılayın

Ḳabūl kılıgıl tēdi-yā

12

Ḥalīl evige kéldi

İsmā’īl yüzün kördi

Sırrın köñlünde tutdı

Ḳopğıl Ḥācer tēdi-yā

13

Ḥācer érđi anası

İbrāhīm’dır atası

Ékki cihān şafası

Ḥoş¹¹ İsmā’īl tēdi-yā

14

[52b] Ayā Ḥācer sen ḳopğıl

Gözden yaşını saçtı-ya.

7

O İbrahim peygamber,

Gördü düşünde Server,

Emir gönderdi Cebbar

Kurban gerek dedi-ya.

8

Halil (bunu) işaret bildi,

Yüz deveyi getirdi,

Minâ dağına götürüp,

Kurban kılıp geldi-ya.

9

Hak’tan ferman ulaştı,

Cebrail’e “Git!” dedi,

“Söyle Halil oğlunu,

Kurban etsin!” dedi-ya.

10

İki sevgili sığmaz,

Bir gönülün içinde,

Benim razılığımı dilesin,

Ey İsmail dedi-ya.

11

Halil der “Ey Kerim,

Sırrımı bilen hakim,

Oğlumu kurban edeyim,

Kabul et!” dedi-ya.

12

Halil evine geldi,

İsmail’in yüzünü gördü,

Sırrını gönlünde tuttu,

“Kalk!” Hacer dedi-ya.

13

Hacer idi anası,

İbrahim’dır babası,

İki cihan safası,

Güzel (iyi) İsmail dedi-ya.

14

Ey Hacer sen kalk!

¹¹ hoş: K1 yßd

İsmā‘îl başın yuğıl
Sürme közige çekgil
Döstğa éltey tédi-yā

15

Miskīn¹² Hācer bilmedi
Oğlı¹³ başın taradı
Sürme közige sürtüp
Saçlarını¹⁴ ördi-yā

16

Başın közin sıbadı¹⁵
Tācın¹⁶ başığa koydı
Arığ tonlar kéydürüp¹⁷
Alıban¹⁸ két-di-yā¹⁹

17

Halīl içkeri kirdi
Almās pıçağ yip aldı
Ol pıçağnı kizleben
Yaşrup²⁰ alup çıkdı-yā

18

İsmā‘îl éligin tutdı
Mekke şehrindin çıkdı
Ata oğul ékkisi
Yüz yapanga koydı-yā

19

İblīs bu işni bildi
İçi taşı²¹ ot boldı
İsmā‘îl’ni aldadı
Barma anda tédi-yā

20

Aydı İsmā‘îl yangıl
Meniñ pendimni alğıl

*İsmail’in başını yıka!
Gözüne sürme çek!
Dosta (Hakk’a) götüreyim dedi-ya.*

15

*Miskin Hacer bilmedi,
Oğlu[nun] başını taradı,
Gözüne sürme sürüp,
Saçlarını ördü-ya.*

16

*Başını gözünü okşadı,
Tacını başına koydu,
Temiz giysiler giydirdi,
[Oğlunu] alıp gitti-ya.*

17

*Halil içeri girdi,
Elmas bıçak, ip aldı
O bıçağı saklayıp,
Gizleyerek alıp çıktı-ya.*

18

*İsmail[in] elini tuttu,
Mekke şehrinden çıktı,
Baba oğul ikisi,
Yabana yüz koydu-ya.*

19

*Şeytan bu işi bildi,
İçi dışı alevlendi,
İsmail’i aldattı,
Gitme oraya dedi-ya.*

20

*Dedi: “İsmail dön!”
Benim öğüdümü al!*

¹² miskīn: K2 ÝÇw×

¹³ oğlı: K1’de “ğ”nın noktası eksik.

¹⁴ Vezin gereği saçlarını okunmuştur.

¹⁵ sıbadı: K2 şıbadı

¹⁶ Vezin gereği tācın okunmuştur.

¹⁷ kéydürüp: K2 kéydürdi

¹⁸ alıban: K2 alubanı

¹⁹ Bu izenin vezni bozuktur.

²⁰ Vezin gereği yaşrup okunmuştur.

²¹ taşı: K1 töşi

Minâ tapa barmağıl Kanıñ töker tédi-yâ 21	Minâ'ya doğru varma! Kanını döker dedi-ya. 21
Kanımnı niçün töker Babam meni hoş sever Döşlar yüzün körgeli Élte turur tédi-yâ 22	Kanımnı niçin döker, Babam beni çok sever, Dostlar yüzünü görmek için, Götürüyor dedi-ya. 22
Hak'dın bolupdur fermân Seni éltedür kurbân Yitig bıçak yip alıp Bara turur ²² tédi-yâ 23	Hak'tan geldi ferman, Seni götürüyor kurban, Keskin bıçak, ip alıp, Geliyor dedi-ya. 23
İsmâ'îl nażar kıldı İblîs ayduğun bildi Kolığa taşnı aldı ²³ Kul anıñ-men tédi-yâ 24	İsmail nazar kıldı, İblis[in] dediğini anladı, Eline taş aldı, "Ben O'nun kuluyum" dedi-ya. 24
Taşnı şeytānga atdı İblîs yügrüben kaçdı Mel'un sözi bolmadı Maħrûm bolup két-di-yâ 25	Taşı şeytana attı, İblis koşarak kaçtı, Melun'un dediği olmadı, Mahrum olup gitti-ya. 25
Ata oğul bardılar Tağ içine kirdiler Kurbân yerni kördiler Zamân karar kıldı-yâ 26	Baba oğul gittiler, Dağ içine girdiler, Kurban yerini gördüler, Zamanı geldi-ya. 26
Halîl aytur cān oğlan ²⁴ Hak'dın bolupdur ²⁵ fermân Seni kılur-men kurbân Rızāñ nedür tédi-yâ 27	Halil der can oğlan, Hak'tan oldu ferman, Seni ederim kurban, Razılığın var mı dedi-ya. 27
Rızām budur kim ²⁶ kopğıl Hak'nıñ ²⁷ fermānıñ tutğıl	İsteğim budur ki kalk! Hakk'ın fermanını tut!

²² bara turur: K1 bar turur

²³ Kolığa taşnı aldı: K1 Karamadı kolığa taşnı aldı; K2 Karamay kolığa taşnı aldı

²⁴ oğlan: K1'de "ğ"nın noktası eksik.

²⁵ bolupdur: K1 bolup

²⁶ kim: K2 ki

Maña raḥīm kılmağıl
Bolma ‘aṣī tēdi-yā
28

Berey cānım ay baba
Meni kılsañız kurbān
Sözüm kabūl kıluban
Kurbān kılınj tēdi-yā
29

Üç sözüm bar ay baba
Kulaḫ tutuñ aytayın
Eger kabūl kılsañız
Men aytayın tēdi-yā
30

[53a] Ḥalīl aytur ay ferzend
‘Azīz cānım ciger-bend
Her ne kim sen aytur-sen
Kabūl kılay²⁸ tēdi-yā
31

Evvel sözüm tutıñız
Él ayaḫım bağlañız
Él ayaḫım boş koymañ
Cān süçükdür tēdi-yā
32

Cān açığıdır²⁹ bilmeyin
Él ayaḫım tepreney
Sizge ḫanım sıçragay³⁰
‘Āṣī bolgum tēdi-yā
33

‘Āṣīler işi düşvār
Anda körmegey³¹ dīdār
‘Azāb kılur ol Cebbār
Ornı tamuḡ tēdi-yā
34

Kıyāmet kün ḫın körgey
Ata sözni³² tutmağan

Bana merhamet etme!
Olma asi dedi-ya.
28

Vereyim canımı ey baba,
Beni etseniz kurban,
Sözümü kabul edip,
Kurban edin dedi-ya.
29

Üç sözüm var ey baba,
Kulak verin söyleyim,
Eğer kabul etseniz,
Ben söyleyim dedi-ya.
30

Halil der “Ey oğul!,
Aziz canım ciğer bağım,
Her ne, sen dersen,
Kabul edeyim” dedi-ya.
31

Önce sözümü tutun,
Eimi ayağımı bağlayın,
Elimi ayağımı boş koymayın,
Can tatlıdır dedi-ya.
32

Can acısıyla bilmeden,
Elim ayağım çırpınır,
Size kanım sıçrar,
Karşı koyarım dedi-ya.
33

Asilerin işi (hâli) zor,
Ahirette (İlahi) cemali görmeyecek,
Azap verir o Cebbar,
Yeri cehennem dedi-ya.
34

Kıyamet günü eziyet görür,
Atasözünü tutmayan,

²⁷ Ḥaḫ’ını: K1 Ḥaḫ

²⁸ kılay: K2 kılayın

²⁹ açığıdur: K2 açığıdın

³⁰ sıçragay: K2 sıçragay

³¹ körmegey: K1 körmegey

Türlüg ‘azāblar körgey
Söz siziñdür tēdi-yā

35

Ékkinçi sözim alıñ
Yüzimni³³ yerge koyuñ
Maña raḥīm kılmañız
Bolmañ ‘āşī tēdi-yā

36

Üçünçi kurbān kılğıl
Kānlıg tonumñı alğıl
Éltip anamğa bergil
Bolsun yādgār tēdi-yā

37

Bu sırnı ol bilmedi
Meni toya körmedi
Muñın rāzın aytmadı
Ḥasret bile qaldı-yā

38

Kélip³⁴ pıçaqnı körgey
Anam köñli tüzmegey
Kānlıg tonumñı körgeç
Ārām kılğay tēdi-yā

39

Qaçan éwge³⁵ barsañız
Éwge³⁶ yalguz kirsenañız
Muñluğ anam körseñız
Selām aytuñ tēdi-yā

40

Anam bolğuçı giryān
Ferzend ḥaqqında biryān
Néçük tüzgey bu derdge
Muñluğ anam tēdi-yā

41

Butağındın ayrılğay
Tāze şāḥı qurığay

Türlü azaplar görür,
Söz sizindir dedi-ya.

35

İkinci sözümü dinleyin!
Yüzümü yere koyun,
Bana merhamet etmeyin,
Asi olmayım dedi-ya.

36

Üçüncü [beni] kurban et!
Kanlı elbisemi al!
Götürüp anama ver!
Olsun yadigar dedi-ya.

37

Bu hakikati o bilmedi,
Beni doyasıya görmedi,
Sıkıntısını, sırrını söylemedi,
Hasret ile kaldı-ya.

38

Gelip bıçağı görünce,
Anamın gönlü dayanmaz,
Kanlı gömleğimi görünce,
Sakinleşir dedi-ya.

39

Ne zaman eve varsanız,
Eve yalnız girsenez,
Kederli anamı görseniz,
Selam söyleyin dedi-ya.

40

Anam ağlayıcı olur,
Oğlu için kebab gibi kavrulur,
Nasıl dayanır bu derde,
Kederli anam dedi-ya.

41

Yavrusundan ayrılacak,
Taze dalı kuruyacak,

³² sözni: K2 sözin

³³ yüzümni: K1 yüzim

³⁴ kélip: K2 yip

³⁵ éwge: K2 évge

³⁶ éwge: K2 évge

Kan yaşların³⁷ ağızğay³⁸

Muñluğ anam tēdi-yā

42

Murādığa yétmeyin

Dīdārımğa³⁹ toymayın

Muñın zārın aytmayın

Hasret içre⁴⁰ kaldı-yā

43

Anam meni yoklağay

Közyaşınnı⁴¹ ağızğay

Sahralarda āh urup

Köp yığlağay tēdi-yā

44

Haqq'ın⁴² hükmi mundağdur

Çäre kılıp bolmaydur

Bīçārelik yeridir

Hüküm anındur tēdi-yā

45

Haqq'ın⁴³ hükümni⁴⁴ tutsun

Ak sütün⁴⁵ be-hill kılsun⁴⁶

Du'āda unutmasun

Anam meni tēdi-yā

46

[53b] Élniñ oğlu oynagay

Anam meni yoklağay

Muñlu anam ne kılğay

Rahīm kılğıl⁴⁷ tēdi-yā

47

Analar zār [u] giryān

Ferzend haqqında biryān

Kanlı gözyaşlarını akıtacak,

Kederli anam dedi-ya.

42

Muradına erişmeden,

Yüzüme doymadan,

Kederini derdini söylemeden,

Hasret içinde kaldı-ya.

43

Anam beni yitirir,

Gözyaşını akıtır,

Sahralarda ah çekip,

Çok ağlar dedi-ya.

44

Hakk'ın hükmü böyledir,

Çare bulunamaz,

Çaresizlik yeridir,

Hüküm onundur dedi-ya.

45

Hakk'ın hükmünü tutsun!

Ak sütünü helal etsin!

Duada unutmasın!

Anam beni dedi-ya.

46

Elin oğlu oynar,

Anam beni yitirir,

Kederli anam ne yapar,

Merhamet et dedi-ya.

47

Analar ağlayan inleyen,

Evladı için yanan,

³⁷ yaşların: K1 yaşlardın

³⁸ ağızğay: K2 ağızğay

³⁹ dīdārımğa: K2 dīdārīga

⁴⁰ içre: K2 için

⁴¹ közyaşınnı: K2 közin yaşın

⁴² Haqq'nıñ: K2 Haqq

⁴³ Haqq'nıñ: K2 Haqq

⁴⁴ Vezin gereği *hükümni* okunmuştur.

⁴⁵ sütün: K2 sütüni

⁴⁶ kılsun: K1 étsün

⁴⁷ kılğıl: K2 kılın

Meniñ anam dey⁴⁸ ana
 Kaçan bolğay tedi-yā
 48

Siz hem mihribān⁴⁹ ata
 Biz dek oğulnı⁵⁰ tuta
 Başım késer hāletde
 Közin⁵¹ yumuñ tedi-yā
 49

Kattıg muñga qalmanız
 Köyer otğa yanmanız
 Hakk fermānın qoymanız
 Muñluğ babam tedi-yā
 50

Ata oğul yıǵladı
 Minā tağı⁵² titredi
 Babasığa zār aytıp
 Yüzin yere qoydı-yā
 51

Oğlum üzdim ümīdim⁵³
 Tama‘nı sendin kesdim
 Baba men sendin kéçdüm
 Hükmin tutuñ tedi-yā
 52

Miskīn İbrāhīm qopdı
 Éliglerin baǵladı
 Ayakların qoşuban
 Köp münācāt kıldı-yā
 53

Halīl aytur ey Raḥman
 Oğlum⁵⁴ kılur-men qurbān
 Fedā kıldım saña cān
 Qabūl kılgıl tedi-yā
 54

Benim anam gibi ana,
 Nerede bulunur dedi-ya.
 48

Siz de şefkatli baba,
 Biz gibi oğlu tutup,
 Başımı keser durumda,
 Gözünüzü yumun dedi-ya.
 49

Çok kederde kalmayın,
 İçin için yanmayın,
 Hak emrini terk etmeyin,
 Kederli babam dedi-ya.
 50

Baba oğul aǵladı,
 Minā dağı titredi,
 Babasına aǵlayıp,
 Yüzünü yere koydu-ya.
 51

Oğlum kestim ümidim,
 İsteği senden kestim,
 Baba ben senden geçtim,
 [Tanrı] hükmünü tutun dedi-ya.
 52

Miskin İbrahim kalktı,
 Ellerini baǵladı,
 Ayaklarını birleştirip,
 Çok yalvardı-ya.
 53

Halil der “Ey Rahman,
 Oğlum ederim kurban,
 Fedâ kıldım sana can,
 Kabul eyle” dedi-ya.
 54

⁴⁸ dey: K2 dek

⁴⁹ Vezin gereği *mihribān* okunmuştur.

⁵⁰ oğulnı: K1 oğlu

⁵¹ közin: K2 közni

⁵² tağı: K1’de “ğ”nın noktası eksik.

⁵³ ümīdim: K1 ümīd

⁵⁴ oğlum: K1’de “ğ”nın noktası eksik.

Meni miskīn şādık-men
Tenim birlen ‘aşık-men
Hakḳ ḥükmine lâıyık-men
Ötrü öley tēdi-yā

55

Él ayakım bağlanız
Mendin köñül üzüniz
Hakḳ buyruğın⁵⁵ kılınız
Tīz bolunuz tēdi-yā

56

Barça rāzın⁵⁶ aydı⁵⁷
Yüzün⁵⁸ yerge koydı
Élig⁵⁹ ayak uzatıp
Teslīm bolup turdı-yā⁶⁰

57

Miskīn İbrāhīm ḳopdı
Pıçak boğuzığa koydı
Pıçak yüzi ötmedi
Égri bolup turdı-yā

58

İsmā‘īl baş köterdi
Bu ne sebedür tēdi
Uçı birle sançınız
Bolmanı ‘āşī tēdi-yā

59

Pıçak yüzi ötmedi
Boğuznı hıç kesmedi
Her çend kıldı ötmedi
Halīl ḳahr kıldı-yā⁶¹

60

Halīl’niñ ḳahrı keldi
Pıçaknı taşka urdı
Pıçak boğzınça batdı

*Ben miskin sadığım,
Varlığımla aşığım,
Hak hükmüne layığım,
Sonra öleyim dedi-ya.*

55

*Elim ayağımı bağlayın!
Benden ümit kesin!
Hak buyruğunu yapın!
Çabuk olun dedi-ya.*

56

*Bütün sırrını söyledi,
Yüzünü yere koydu,
Elini ayağını uzatıp,
Teslim olup durdu-ya.*

57

*Miskin İbrahim kalktı,
Bıçağı boğazına dayadı,
Bıçak ağzı geçmedi,
Eğrilip kaldı-ya.*

58

*İsmail başını kaldırdı,
“Bunun sebebi nedir dedi,
Ucu ile saplayın!
Olmayın asi” dedi-ya.*

59

*Bıçak ağzı geçmedi,
Boğazını hiç kesmedi,
Her ne yaptı geçmedi,
Halil kahr etti-ya.*

60

*Halil’in kahrı geldi,
Bıçağı taşla vurdu,
Bıçak boğazına kadar battı,*

⁵⁵ buyruğın: K1’de “ğ”nın noktası eksik.

⁵⁶ rāzın: K2 rāznı

⁵⁷ aydı: K2 aytdı

⁵⁸ yüzün: K2 yüzni

⁵⁹ élig: K1 éliñ

⁶⁰ turdı-yā: K2 yatdı-yā

⁶¹ ḳahr kıldı-yā: K2 ḳahrı kēldi-yā

Taşda titrep turdı-yā
61
[54a] Aytur taşnı késer-sen
İsmā‘îl’ni késme-sen⁶²
Meniñ sözim tutmas-sén
Bu ne sırdur tédi-yā

62
Hak’ın fermānı boldı
Ol pıçak tilge kélđi
Faşîh tilni sözledi
Bu né kañır⁶³ tédi-yā

63
Sen aytur-sen késgil⁶⁴
Cebbār aytur késmeğil⁶⁵
Néçük anı késeyin⁶⁶
‘Azāb kılur tédi-yā

64
‘Arş u kürsî inredi
Levh [ü] kalem titredi
Yer kök barça titreyü
Zār u⁶⁷ figān kıldı-yā

65
Sansız melāyik aytdı⁶⁸
Yüz hāzretke keltürdi
Körklüg çoçkar indürdi
Qurbān anı kıldı-yā⁶⁹

66
Başı kara kök çoçkar
Firdevs otını⁷⁰ otlar
Havz-ı kevşerni sulap
Anda cevlan kıldı-yā

Taşta titreyip kaldı-ya.
61
Der taşı kesersin,
İsmail’i kesmezsin,
Benim sözümü tutmazsın,
Bu ne sırdır dedi-ya.

62
Hakk’ın fermanı oldu,
O bıçak dile geldi,
Açık dil ile söyledi,
Bu ne kahr dedi-ya.

63
Sen dersin kes!
Cebbar der kesme!
Nasıl onu keseyim,
Azap eder dedi-ya.

64
Gök ve yer inledi,
Levh ve kalem titredi,
Yer gök hepsi titreyerek,
Ağlayıp inledi-ya.

65
Sayısız melekler söyledi,
Yüzünü Yaradan’a çevirdi,
Güzel koç indirdi,
Onu kurban etti-ya.

66
Başı kara gök çoçkar,
Cennet otunu otlar,
Kevser havuzundan içip,
Orada gezip dolaştı-ya.

⁶² késme-sen: K2 késmez-sen

⁶³ kañır sözcüğü vezin gereği *kañır* okunmuştur.

⁶⁴ késgil: K2 kesgil

⁶⁵ késmeğil: K2 kesmeğil

⁶⁶ késeyin: K2 keseyin

⁶⁷ u: K1’de yok.

⁶⁸ aytdı: K2 indi

⁶⁹ Körklüg çoçkar indürdi / Qurbān anı kıldı-yā: K2 İsmā‘îl’ni tileben / Rabb’ge rāzın aydı-yā; Ol Cebrā‘îl yetildi / Hakk selāmın tégürdi / Körklüg çoçkar indürdi / Qurbān anı kıldı-yā

⁷⁰ Vezin gereği *otını* okunmuştur. otını: K1 otnı

67
 Hakk fermanın tégürdi
 Kırbân kabûl boldı
 İsmâ‘îl’niñ başığa
 Dürr ü cevher saçdı-yâ

68
 Bu çoçkarnıñ yüninden⁷¹
 Abdâl aldı mebtûlğa
 Bu çoçkarnıñ terisi
 Sofra anda boldı-yâ

69
 Uşbu çoçkarnı algıl
 İsmâ‘îl éligin yazğıl
 Hazretke şükür⁷² kılğıl
 Körklüg hediye tédi-yâ

70
 İsmâ‘îl’niñ aşıldın
 Bir ér kopar neslindin
 ‘Âlem tolğay nûrındın
 Hakk Muhammed érdi-yâ

71
 Atı anıñ Muhammed
 Bolğay ümmetge rahmet
 Teşrîf kıldı Hakk cennet
 Dîdâr vâ‘de kıldı-yâ

72
 ‘Âşıqlarnıñ derdige
 Tapar devâ tilese
 Kıluda tilek bolmasa
 Kaçan tapar tédi-yâ

73
 ‘Âşıqlarnı şınayur
 Derdige devâ bérür
Kul Süleymân aytuban
 Döstğa yâdgâr koydı-yâ

67
 Hak fermanını gönderdi,
 Kurban kabul oldu,
 İsmail’in başına,
 İnci cevher saçtı-ya.

68
 Bu koçun yününden,
 Derviş aldı mebtûla,
 Bu koçun derisi,
 Orada sofraya oldu-ya.

69
 Bu koçu al!
 İsmail’in elini çöz!
 Hazret’e şükret!
 Mübarek hediye dedi-ya.

70
 İsmail’in aslından,
 Bir er gelir neslinden,
 Âlem dolar nurundan,
 Hak Muhammed idi-ya.

71
 Adı onun Muhammed,
 Olur ümmete rahmet,
 Şerefleştirdi Hak cennet,
 Cemalini (görmeyi) vaad etti-ya.

72
 Âşıkların derdine,
 Bulur deva dilese,
 Kulda dilek olmasa,
 Nasıl olur dedi-ya.

73
 Âşıkları sınıyor,
 Derdine deva veriyor,
Kul Süleyman söyleyip,
 Dosta yadigar koydu-ya.

⁷¹ yüninden: K2 yündin

⁷² şükür: Vezin gereği şükür okunmuştur.

DİZİN

A/Ā

- ‘Abbās < *Ar.* Hz. Peygamberin
amcalarından, Mekke fethinde Müslüman
olan kişi
‘A. 6
- abdāl < *Ar.* Derviş, abdal
a. 68
- açıġ: Acı
a.+m (cân a.) 32
- āh < *Far.* Feryat, ah
ā. ur- 43
- āhır < *Ar.* Son
ā. 4
ā. bol- 1
- aķ: Beyaz, ak
a. 45
- aķız-: Akıtmak
a.-ġay 41, 43
- al-: Almak
a.-dı 17, 23, 68
a.-ġıl! 20, 36, 69
a.-ıġ (sözim a.) 35
a.-ıp 22
a.-up çıķdı-yā 17
a.-ıban 16
- alda-: Aldatmak, kandırmak
a.-dı 19
- ‘ālem < *Ar.* Dünya, evren
‘ā. 70
- almās < *Far.* Elmas
a.-mas 17
- ana: Anne
a. 47
a.+m 38, 39, 40, 41, 43, 45, 46
a.+m dey (menin a.) 47
a.+mġa 36
a.+lar 47
a.+sı 13
- anda: Orada, o zamanda, onda
a. 19, 33, 66, 68
- anı: Onu
a. 63, 65

anıġ: Onun

a. 71

a.-men 23

a.+dur 44

ārām < *Far.* ārāmīden Dinlenmek; huzur
bulmak

ā. kıl- 38

arıġ Temiz

a. 16

‘arş < *Ar.* Gökyüzünün dokuzuncu katı

‘a. u kürsī 64

‘āşī < *Ar.* İsyan eden; günaha giren

‘ā. 58

‘ā. bol- 32

‘ā. bolma- 27, 35

‘ā.+ler 33

aşl < *Ar.* Asıl

a.+ındm 70

‘āşık < *Ar.* Âşık, sevdalı, seven

‘ā.-men 54

‘ā.+larmı 73

‘ā.+larnıġ 72

at: Ad, isim

a.+ı 71

at-: Atmak

a.-dı 24

ata: Ata, baba, ced

a. 18, 25, 34, 48, 50

a.+sı 13

ay-: Söylemek

a.-dı 20, 56

a.-ġıl! 9

a.! 11, 28, 29, 30

a.-dugm 23

ayā < *Ar.+Far.* Ey, hey

a. 14

ayak: Ayak

a. uzat- (élig a.) 56

a.+ım 31, 32

a.+ım (él a.) 55

a.+larmı 52

ayrıl-: Ayrılmak

a.-ġay 41

ayt- Söylemek, demek
a.-ur-sen 30, 63
a.-ur 4, 11, 26, 30, 53, 61, 63
a.-dı 65
a.-ayın 29
a.-uñ (selām a.) 39
a.-ıp 50
a.-uban 73
a.-madı 37
a.-mayın 42
‘azāb < *Ar.* Azap, işkence
‘a. kıl- 33, 63
‘a.+lar 34
‘azīz < *Ar.* Değerli, saygıdeğer
‘a. 30

B

baba < *Far.* Baba
b. 28, 29, 51
b.+m 21, 49
b.+sığa 50
bağla-: Bağlamak
b.-dı 52
b.-ñız 31, 55
bar-: Varmak, ulaşmak
b.-a turur 22
b.-dı-yā 3, 4
b.-dılar 25
b.! 9
b.-ma! 19
b.-mağıl! 20
b.-sañız 39
bar: Var
b. 29
barça: Bütün, hepsi
b. 56, 64
baş: Baş
b. köter- 58
b.+ğa 67
b.+ım kēs- 48
b.+ı 66
b.+ın 14, 15, 16
b.+ığa 16

bat-: Batmak
b.-dı 60
be-ñill < *Ar.* Helal
b. 45
ber-: Vermek → **bér-**
b.-ey cānım 28
b.-gil! 36
bér-: Vermek → **ber-**
b.-ür (devā b.) 73
bīçārehlık < *Far.+T.* Çaresizlik
b. 44
bil-: Bilmek
b.-dı 19, 23
b.-dı (işāret b.) 8
b.-güçi 11
b.-medi 15, 37
b.-meyin 32
bile: İle, birlikte → **birle, birlen**
b. (hasret b.) 37
bir: Bir
b. 1, 10, 70
birle: İle, birlikte → **bile, birlen**
b. (uçı b.) 58
birlen: İle, birlikte → **bile, birle**
b. 54
biryān < *Far.* Kebap; yanmış
b. 40, 47
biz: Biz
b. dek 48
boğ(u)z: Boğaz
b.+ığa 57
b.+ınça 60
b.+nı kēsme- 59
bol-: Olmak
b.-updur fermān 22, 26
b.-dı 19, 62
b.-dı (kabül b.) 67
b.-dı (nażar b.) 3
b.-dı-yā 68
b.-dı-yā (āñır b.) 1
b.-sun! yādgār 36
b.-uñuz! (tīz b.) 55
b.-gay 47, 71

b.-up (égri b.) 57
b.-up (maḥrûm b.) 24
b.-up (teslîm b.) 56
b.-ğuçı giryân 40
b.-gum (‘āşî b.) 32
b.-madı 24
b.-madı (vefā b.) 4
b.-ma ‘āşî 27
b.-mañ! 58
b.-mañ ‘āşî 35
b.-masa 72
b.-maydur (çāre kılıp b.) 44
boş: Boş
b. koyma- 31
bu (I): Bu (işaret sıfatı)
b. 1, 19, 37, 58, 62, 68
bu (II): Bu (işaret zamiri)
b. 40, 61
b.+dur 27
butağ: Budak, dal; evlat → şāh
b.+ındın ayrıl- 41
buyruğ: Buyruk, emir
b.+ın 55

C

cān < *Far.* Can, ruh
c. 26, 31, 32, 53
c.+ğa şafā kél- 2
c.+ım 30
c.+ım bér- 28
c.+ımğa 3
c.+ın 5
Cebbār < *Ar.* Tanrı
C. 33, 63, 7
Cebra’îl < *Ar.* Cebrail, vahiy meleği
C.+ge 9
cennet < *Ar.* Cennet
c. 71
cevher < *Ar.* Elmas, değerli taş
c. saç- (dürr ü c.) 3, 67
cevlān < *Ar.* Dolaşma, gezinme
c. kıl- 66
ciger-bend < *Far.* Ciğer bağı

c. 30

cihān < *Far.* Dünya, âlem

c. 13

Ç

çāre < *Far.* Çare, çözüm yolu
ç. kılıp bolmaydur 44
çek-: Çekmek
ç.-di (dünyā émgekin ç.) 4
ç.-gil! (sürme közige ç.) 14
çend < *Far.* Bir süre
ç. kıl- (her ç.) 59
çet-: Çevirmek
ç.-mes (yüzün ç.) 5
çık-: Çıkmak
ç.-dı 18
ç.-dı-yā (alıp ç.) 17

D

dek: Gibi, benzer, eş → **dey**
d.(biz d.) 48
derd < *Far.* Dert, gam, keder
d.+ge 40
d.+ige 72, 73
devā < *Ar.* devā’ ilaç, deva
d. 72
d. bér- 73
dey: Gibi, benzer, eş → **dek**
d. (meniñ anam d.) 47
dīdār < *Far.* Yüz, çehre; görünme;
 kavuşma; Hak
d. 4, 5, 33, 71
d.+ımğa 42
dōst < *Far.* Arkadaş
d.+ğa 14, 73
d.+lar 1, 21
du’ā < *Ar.* Allah’a yalvarma, niyaz
d.+da 45
dünyā < *Ar.* Dünya, yer yuvarlığı
d. 1, 2
d. émgekin çek- 4
dürr < *Ar.* İnci
d. ü cevher saç- 3, 67

düşvār < *Far.* Güç, zor

d. 33

E / É

eger < *Far.* Eğer, şayet

e. 29

esrār < *Ar.* Sırlar, gizler

e. 3

ev: Ev → éw

e.+ige 12

evvel < *Ar.* Önce, ilk, başlangıç olarak

e. 31

ey: Seslenme edatı

e. 53

égri: Eğri

é. bol-57

éki: İki → ékki

é. 10

ékki: İki → éki

é. 13

é.+si 18

ékkinçi: İkinci

é. 35

él: İl, memleket

é. 31, 32

é. ayakım 55

é.+niñ 46

élig: El

é. ayak uzat- 56

é.+in yaz- 69

é.+in tut- 18

é.+lerin 52

élt-: İletmek, göndermek, götürmek

é.-e turur 21

é.-edür 22

é.-ey 14

é.-ip 8, 36

émgek: Sıkıntı, eziyet

é.+in çek- (dünyā e.) 4

ér-: İmek, olmak

é.-di (Hācer é.) 13

é.-di-yā (Hakḫ Muhammed é.) 70

ér: Er, yiğit

e. 70

éren: Ermiş; veli

é. 1

éşit-: İşitmek, duymak

é.-gil 2

éw: Ev → ev

é.+ge 39, 39

F

faşih < *Ar.* Açık ve güzel konuşan

f. 62

fedā < *Ar.* Gözden çıkarma, uğruna verme, kurban

f. kıl- 5, 53

fermān < *Far.* Emir, padişah tarafından verilen yazılı emir

f. bol- 22, 26

f. yetil- 9

f.+ıñ 27

f.+ı 62

f.+ın 49, 67

ferzend < *Far.* Oğul, çocuk

f. 30, 40, 47

figān < *Far.* Feryat, bağırma, çığlık

f. kıl- (zār u f.) 64

firdevs < *Ar.* Cennet

f. 66

G

giryān < *Far.* Ağlayan, ağlayıcı

g. (zār-ı g.) 47

g. bol- 40

H / Ĥ / Ħ

Hācer < *Ar.* Hz. İbrahim'in karısı, Hz.

İsmail'in annesidir

Ĥ. 12, 14, 15

Ĥ. érđi 13

Hak(k) < *Ar.* Tanrı

Ĥ. 44, 49, 54, 55, 67, 70, 71

Ĥ.+niñ 27, 45, 62

Ĥ.+dm 9, 22, 26

hakḫında < *Ar.* +*T.* İlişkin

h. 40, 47

hakīm < *Ar.* Bilge, hikmetli sözler eden

h. 11

hālet < *Ar.* Durum, hal

h.+de 48

Halīl < *Ar.* İbrahim peygamber → **İbrāhīm**

H. 8, 9, 11, 12, 17, 26, 30, 53, 59

H.+niņ 60

hasret < *Ar.* Özlem

h. bile 37

h. içre 42

havz < *Ar.* Cennetteki kevser suyunun toplandığı havuz

h.-ı kevserni 66

hazret < *Ar.* Sayın, saygılı, yüce, ulu

h.+ke 65, 69

hedye < *Ar. hediyye* Armağan, hediye

h. 69

hem < *Far.* De, dahi

h. 48

her < *Far.* Her, her bir

h. 30

h. çend 59

hīç < *Far.* Asla

h. 59

himmet < *Ar.* Çaba, emek, gayret

h.+i 1

hoş < *Far.* İyi, güzel

h. 13, 21

hüküm < *Ar.* Karar, hüküm

h. 44

h.+i 44

h.+in 51

h.+ine 54

h.+üni 45

İ

iblis < *Ar.* Şeytan

i. 19, 23, 24

İbrāhīm < *Ar.* İbrahim peygamber → **Halīl**

İ. 52, 57, 7

İ.+dir 13

iç: İç

i.+i 19

i.+inde 10

i.+ine 25

iç-: İçmek

i.-sün 45

içkeri: İçeri, iç

i. 17

içre: İçeri, iç

i. (hasret i.) 42

indür-: İndirmek

i.-di 65

iñre-: İnlemek, ağlamak

i.-di 64

iñreş-: Ağlaşmak

i.-ip 6

İsmā‘īl < *Ar.* İsmail peygamber

İ. 10, 12, 13, 14, 18, 20, 23, 58, 69

İ.+ni 19, 61

İ.+niņ 2, 67, 70

iş: İş, çalışma

i.+i 33

i.+ni 19

işāret < *Ar.* Alamet, iz

i. bil- 8

K / K

kabūl < *Ar.* Kabul etme, razı olma

k. bol- 67

k. kıl- 11, 28, 29, 30, 53

kaç-: Kaçmak

k.-dı 24

kaçan: Nasıl, ne zaman

k. 39, 47, 72

kaħr < *Ar.* Yok etme, öldürme, helak etme

k. (né k.) 62

k. kıl- 59

k.+ı 60

kal-: Kalmak

k.-dı-yā 37, 42

k.-mañız 49

kalem < *Ar.* Kalem

k. (levh-i k.) 64

kan: Kan

k. 41

- k.+ım 32
 k.+ımmı 21
 k.+ıñ 20
 kanlıg: Kanlı
 k. 36, 38
 kara: Kara, siyah
 k. 66
 karama-: Bakmak, gözetmek
 k.-may 23
 karār < Ar. Durma
 k. kıl- (zamān k.) 25
 kattıg: Çok
 k. 49
 keç-: Geçmek → kéç-
 k.-ti 1
 k.-di 4
 kel-: Gelmek → kél-
 k.-di 60
 kerek: Gerek, lazım
 k. 7
 kerīm < Ar. Cömert, kerem sahibi
 k. 11
 kes-: Kesmek → kés-
 k.-dim 51
 k.-medi (boğuznı hıç k.) 59
 kevşer < Ar. Cennet'te bir havuz ve bu havuzun suyu
 k.+ni (havz-ı k.) 66
 kéç-: Geçmek; vazgeçmek → keç-
 k.-düm (sendin k.) 51
 kél-: Gelmek → kel-
 k.-di 12, 60
 k.-di (tilge k.) 62
 k.-di (şafā k.) 3
 k.-di-yā 8
 k.-di-yā (cāngā şafā k.) 2
 k.-di-yā (yād k.) 1
 k.-iñ! 1
 k.-ip 38
 kéltür-: Getirmek
 k.-di 8, 65
 kés-: Kesmek → kes-
 k.-er-sen 61
 k.-eyin 63
 k.-er (başım k.) 48
 k.-mes-sen 61
 k.-megil! 63
 k.-gil! 63
 két-: Gitmek
 k.-er 2
 k.-di-yā 16, 24
 kéydür-: Giydirmek
 k.-üp 16
 kıl-: Kılmak, yapmak
 k.-ur-men kurbān 26, 53
 k.-ur ('azāb k.) 33, 63
 k.-ay (kabūl k.) 30
 k.-ayın (kurbān k.) 11
 k.-dı 6
 k.-dı (her çend k.) 59
 k.-dı (nażar k.) 23
 k.-dı (teşrīf k.) 71
 k.-dı-yā (cevlān k.) 66
 k.-dı-yā (fedā k.) 5
 k.-dı-yā (kahr k.) 59
 k.-dı-yā (kurbān anı k.) 65
 k.-dı-yā (münācāt k.) 52
 k.-dı-yā (vā'de k.) 71
 k.-dı-yā (zamān karār k.) 25
 k.-dı-yā (zār u figān k.) 64
 k.-dım (fedā k.) 53
 k.-ğay 46
 k.-ğay (ārām k.) 38
 k.-ğıl! (kabūl k.) 11, 53
 k.-ğıl! (kurbān k.) 36
 k.-ğıl! (rahīm k.) 46
 k.-ğıl! (şükr k.) 69
 k.-iñ! (kurbān k.) 28
 k.-iñiz 55
 k.-ip (kurbān k.) 8
 k.-ip bolmaydur (çāre k.) 44
 k.-mağıl (rahīm k.) 27
 k.-mañız (rahīm k.) 35
 k.-sañız 28
 k.-sañız (kabūl k.) 29
 k.-sun (kurbān k.) 9

ķ.-uban (ķabūl ķ.) 28
ķın: Eziyet
ķ. ķōr- 34
ķışsa < *Ar.* Hikaye, rivayet
ķ.+sı 2
ķıyāmet < *Ar.* Dünyanın sonu
ķ. 34
ķim: Kimse, kim
ķ. 27, 30
ķir-: Girmek
ķ.-di 17
ķ.-diler 25
ķ.-señiz 39
ķizle-: Gizlemek
ķ.-ben 17
ķoçķar: Koç
ķ. 65, 66
ķ.+nı 69
ķ.+nıñ 68
ķol: El
ķ.+ıǵa 23
ķop-: Kopmak; aniden belirmek
ķ.-ar 70
ķ.-dı 52, 57
ķ.-ǵıl 12, 14, 27
ķoş-: Bağlamak
ķ.-uban (ayakların ķ.) 52
ķoy-: Koymak, içine yerleştirmek;
 bırakmak
ķ.-dı 57
ķ.-dı (tācını başıǵa ķ.) 16
ķ.-dı (yüzün yérge ķ.) 56
ķ.-dı-yā (yüzün yere ķ.) 50
ķ.-dı-yā 18, 73
ķ.-mañ! (boş ķ.) 31
ķ.-mañız 49
ķ.-uñ! (yüzimni yérge ķ.) 35
ķōk: Gök, gökyüzü
ķ. 64,
ķ. 66
ķōñül: Gönül
ķ. üz- 55
ķ.+nıñ 10

ķ.+i 38
ķ.+inde 12
ķōp: Çok
ķ. 43, 52
ķōr-: Görmek
ķ.-di 12, 3, 7
ķ.-diler 25
ķ.-geç 38
ķ.-geli 21
ķ.-gey (ķın ķ.) 34
ķ.-gey 38
ķ.-señiz 39
ķ.-medi (toya ķ.) 37
ķ.-megey 33
ķōrklüg: Güzel
ķ. 65, 69
ķōter-: Kaldırmak, yükseltmek
ķ.-di (baş ķ.) 58
ķōy-: Yanmak, tutuşmak
ķ.-er 49
ķōz: Göz
ķ.+de 6
ķ.+in yum- 48
ķ.+ige çek- (sürme ķ.) 14
ķ.+ige sūrt- (sürme ķ.) 15
ķ.+in 16
ķōzyaş: Gözyaşı
ķ.+nı 43
ķul: Kul, köle
ķ. 23
ķ.+da 72
ķulaķ: Kulak
ķ. 29
ķul Süleymān Kul Süleyman
ķ. 73
ķurbān < *Ar.* Allah'ın rızasını kazanmaya
 vesile olan şey; kurban
ķ. 7, 22, 25, 28, 67
ķ. ķıl- 8, 9, 11, 26, 28, 36, 53, 65
ķurı-: Kurumak
ķ.-ǵay 41
ķün: Güneş, gün
ķ. 34

kürsî < *Ar.* Yeryüzü
k. ('arş u k.) 64

L

lafz < *Ar.* Söz
l.+ındın 6
lâyık < *Ar.* Yakışan, yaraşır
l.-men 54
levh < *Ar.* Levha
l.-i kalem 64

M

maḥrûm < *Ar.* Bahtsız, nasipsiz, istediğini elde edemeyen
m. bol- 24
maḥa: Bana
m. 27, 35
ma'nî < *Ar.* Mana, engel
m.+sin 3
mebtûl < *Ar.* Kesilen, koparılan şeylerden üretilen eşya; hırka (?)
m.+ğa 68
Mekke < *Ar.* Kâbe'nin bulunduğu kent
M. 18
melâ'ik < *Ar.* melâ'ik Melekler
m. 65
mel'ûn < *Ar.* Lanetlenmiş
m. 24
men: Ben
m. 23, 29, 51
m.+dîn 55
m.+i 21, 28, 37, 43, 45, 46, 54
m.+iğ 10, 20, 61
m.+iğ anam dey 47
miḥnet < *Ar.* Sıkıntı, acı, eziyet
m.+ke 5
mihribân < *Far.* Sevgili
m. 48
Minâ < *ö.a.* Minâ Dağı → **Minâ Tağı**
M. 8, 20, 50
miskîn < *Ar.* Zavallı, çaresiz
m. 15, 52, 54, 57

Muḥammed < *Ar.* Hz. Muhammed →
Mustafâ, Server

M. 70, 71

mundağ: Böyle, bunun gibi

m.+dur 44

muğ: Sıkıntı, derd

m.+ğa kal- 49

m.+ın 37, 42

muğlu: Sıkıntılı, dertli → **muğluğ**

m. 46

muğluğ: Sıkıntılı, dertli → **muğlu**

m. 39, 40, 41, 49

murâd < *Ar.* İstek, arzu

m.+ığa 42

Mustafâ < *Ar.* Hz. Muhammed →

Muḥammed, Server

M.+nın 6

mü'min < *Ar.* İnanan, iman eden

m. 2

münâcât < *Ar.* Allah'a yakarma

m. kıl- 52

mürsel < *Ar.* Gönderilmiş

m. 4

N

naẓar < *Ar.* Bakış, bakma

n. bol- 3

n. kıl- 23

ne: Ne → **né**

n. 30, 46, 61

n.+dür 26

n. sebeddür 58

nebî < *Ar.* Peygamber

n.+ler 4

né: Ne → **ne**

n. kaḥır 62

néçük: Nasıl

n. 21, 40, 63

niçün: Niçin

n. 21

nesl < *Ar.* Kuşak, nesil

n.+indin 70

nûr < *Ar.* Işık

n.+ındın 70

O

oğlan: Erkek evlat

o. 26

oğ(u)l: Oğul, erkek evlat

o. 18, 25, 50

o.+ı 15, 46,

o.+nı 9, 48

o.+um 11, 51, 53

ol (I): O (İşaret sıfatı)

o. 7, 17, 33, 62

ol (II): O (İşaret zamiri)

o. 37

or(u)n: Yer

o.+ı 33

ot (I): Ateş

o. bol- 19

o.+ğa yan- 49

ot (II): Kök, bitki

o.+ını 66

otla-: Otlamak

o.-lar (otnı o.) 66

oyna-: Oynamak, hareket etmek

o.-ğay 46

Ö

öl-: Ölmek

ö.-ey 54

‘ömür < *Ar. ‘ömr* Ömür

‘ö.+ni 5

ör-: Örmek

ö.-di-yā (saçlarını ö.) 15

öt-: Geçmek; kesmek

ö.-medi 57, 59, 59

ötrü: Sonra

ö. 54

P

pend < *Far. Ögüt*

p.+imni 20

peygamber < *Far. Haberci, peygamber*

p. 7

pıçak: Bıçak

p. 17, 22, 57, 57, 59, 60, 62

p.+nı 17, 38, 60

pîr < *Far. Tarikat kurucusu*

p.+imdin 3

R

rahîm < *Ar. Çok merhametli*

r. kıl- 27, 35, 46

Rahman < *Ar. Çok merhametli Tanrı*

R. 53

rahmet < *Ar. Merhamet*

r. 71

râz < *Far. Sır, giz*

r.+m 37, 56

rızâ < *Ar. rızâ* 'Razılık, hoşnutluk; istek

r.+m 10, 27

r.+ı 26

rivâyet < *Ar. Bir haber, söz ya da olayın*

hikayesi

r. kıl- 6

S/Ş

saç: Saç

s.+larını ör- 15

saç-: Saçmak, dağıtmak

s.-dı-yā (dürr ü cevher s.) 67

s.-dı-yā (közde yaşın s.) 6

şādık < *Ar. Bağlı, yürekten bağlı*

ş.-men 54

şafā < *Ar. şafā* 'Safalık; dertsizlik, gönül

rahatlığı

ş. kél- 3

ş. kél- (cānga ş) 2

ş.+sı 13

şahābe < *Ar. Sahipler*

ş.+ler 6

şahra < *Ar. Kır, ova*

s.+larda 43

saḡa: Sana

s. 53

saḡ- Saplamak, kesmek

s.-ıyız 58

sansız: Sayısız

s. 65

sat-: Satmak

s.-mas 5

sebeb < Ar. Neden, sebep

s.+dür (ne s.) 58

selām < Ar. Selam

s. ayt- 39

sen: Sen

s. 14, 30, 63

s.+din 51

s.+din keç- 51

s.+i 22, 26

server < Far. Peygamber, Hz. Muhammed

→ **Muḥammed, Mustafā**

s. 7

sev-: Sevmek

s.-er 21

sevüglük: Sevgili

s. (éki s. sığmas bir köñülñiñ

içinde)10

sıba-: Okşamak

s.-dı 16

sıçra-: Sıçramak, yakalamak

s.-gay 32

sığ-: Sığmak, içine almak

s.-mas (éki sevüglük s. bir köñülñiñ

içinde) 10

şına-: Sınamak, denemek

ş.-yur 73

sırr < Ar. Giz

s.+dur 61

s.+nı 37

s.+ım 11

s.+ın 12

siz: Siz

s. 48

s.+ge 32

s.+ındır 34

sofra: Sofra

s. 68

söz: Söz; vasiyet

s. 34

s.+i 24

s.+ni 34

s.+ım 1, 2, 28, 29, 31, 61

s.+ım al- 35

sözle-: Söz söylemek

s.-di 62

sula-: Sulamak

s.-p 66

süçük: Tatlı

s.+dür 31

sürme: Sürme

s. közige çek- 14

s. közige sür- 15

sürt-: Sürtmek, sürmek

s.-üp (sürme közige s.) 15

süt: Süt

s.+in 45

Ş

şāḥ < Far. Dal → butağ

ş.+ı 41

şehir < Far. Kent, şehir

ş.+indin 18

şeytān < Ar. İblis, şeytan

ş.+ğa 24

şük(ü)r < Ar. Minnet ifadesi, teşekkür

ş. kıl- 69

T / ʈ

tāc < Ar. Taç

t.+ın başığa koy- 16

tağ: Dağ

t. 25

t.+ı 50

t.+ma 8

ṭama' < Ar. Tamah, açgözlülük; arzu

t.+nı 51

tamuğ: Cennet

t. 33

tap-: Bulmak

t.-ar 72

tapa: Tarafa, -e doğru

t. 20

tara-: Taramak

t.-dı (oğlu başın t.) 15

taş: Taş

t.+nı 23, 24, 61

t.+ka ur- (pıçakını t.) 60

t.+da 60

t.+ı 19

tāze < *Far.* Körpe

t. 41

ten < *Far.* Ten, beden

t.+im 54

tepren-: Hareket etmek, kımıldanmak

t.-gey 32

teri: Deri

t.+si 68

teslīm < *Ar.* Teslim

t. bol- 56

teşrīf < *Ar.* Teşrif, şereflendirme

t. kıl- 71

té-: Demek, söylemek

t.-di 58, 9

t.-di-yā 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 53, 54, 55, 58, 61, 62, 63, 69, 72

tégür-: Değirmek, dolaştırmak

t.-di 67

téve: Deve

t.+ni 8

til: Dil

t.+ge kél- 62

t.+ni 62

tile-: Dilemek, istemek

t.-gen 5

t.-se 72

t.-sün! 10

tilek: Dilek, istek

t. 72

titre-: Titremek

t.-di 50, 64

t.-p 60

t.-yü 64

tīz < *Far.* Tez, çabuk

t. bol- 55

tol-: Dolmak

t.-ğay 70

ton: Don, elbise

t.+umnı 36, 38

t.+lar 16

toy-: Doymak

t.-a körmedi 37

t.-mayın 42

tök-: Dökmek

t.-er 20, 21

tur- (I): Durmak, beklemek

t.-dı-yā 56, 57, 60

tur- (II): Olmak; (y.f.)

t.-ur (bara t.) 22

t.-ur (élte t.) 21

tut-: Tutmak, yakalamak

t.-dı 1, 12

t.-dı (éligin t.) 18

t.-ğıl! 27

t.-sun! 45

t.-uñ! 29, 51

t.-ıñız 31

t.-a 48

t.-mağan 34

t.-mas-sén 61

türlüg: Türlü, çeşitli

t. 34

tüş: Düş, rüya

t.+inde 7

tüz-: Hatırı hoş olmak

t.-gey 40

t.-megey (anam köñli t.) 38

U

u < *Far.* Ve → ü

u. figān kıl- 64

u. kürsī ('arş u.) 64

uç: Uç

u.+ı birle 58

unut-: Unutmak

u.-masun 45

ur-: Vurmak

u.-up (āh u.) 43

u.-dı (pıçaknı taşka u.) 60

uşbu: İşte bu

u. 69

uzat-: Uzatmak

u.-ıp (élig ayak u.) 56

Ü

ü < *Far.* Ve → u

ü. cevher saç- (dürr ü.) 3, 67

üç: Üç

ü. 29

üçünçi: Üçüncü

ü. 36

ümîd < *Far.* Ümit, umut

ü.+im 51

ümmet < *Ar.* Bir peygambere inananlar

ü.+ge 71

üz-: Kesmek, koparmak

ü.-dim 51

ü.-üniz (köñül ü.) 55

V

vā'de < *Ar.* Ecel

v. kı-ı 71

vefā < *Ar.* Ölüm

v. bol- 4

Y

yā < *Ar.* Ey, hey

y. 10

yād < *Far.* Anma, hatırlama

y. kél- 1

yādgār < *Far.* Yadigar, hatıra

y. 73

y. bol- 36

yalguz: Yalnız, tek

y. 39

yan-: Dönmek

y.-ğıl 20

y.-mañız (otğa y.) 49

yapan: Issız kır, ova

y.+ğa 18

yarlıg: Ferman

y. yiber- 7

yaş: Yaş, gözyaşı

y.+ın saçdı-yā 6

y.+lardin ağız- (kan y.) 41

yaşur-: Saklamak, gizlemek

y.-up 17

yat-: Yatmak

y.-mas 5

yaz-: Açmak

y.-ğıl (éligin y.) 69

yel: Rüzgar

y.+ge 5

yer: Yer, yeryüzü

y. 64

y.+ni 25

y.+e koy- (yüzin y.) 50

y.+ge koy- (yüzni y.) 56

y.+ge koy- (yüzimni y.) 35

y.+idir 44

yetil-: Yetişmek

y.-di (fermān y.) 9

yét-: Yetişmek, ulaşmak

y.-meyin 42

yıgla-: Ağlamak

y.-dı 50

y.-ğay 43

yiber-: Göndermek

y.-di (yarlıg y.) 7

yip: İp

y. 17, 22

yitig: Keskin

y. 22

yokla-: Kaybetmek, yitirmek

y.-ğay 43, 46

yu-: Yıkamak, temizlemek

y.-ğıl 14

yum-: Kapamak, yummak

y.-uñ! (közün y.) 48

yüg(ü)r-: Koşmak

y.-üben 24

yün: Yün

- y.+iden 68
yüz (I): Yüz (100)
 y. 8
yüz (II): Yüz
 y. 65
 y. **koy-** (*yola çıkmak*) 18
 y.+i 59
 y.+in 12, 21
 y.+in **çetmes** 5
 y.+in **yere koydı-yā** 50
 y.+ni **yerge koy-** 56
 y.+imni **yerge koyuñ** 35
yüz (III): Ağız
 y.+i (**pıçak y.**) 57

Z

- zamān** < *Ar.* Zaman
 z. **karār kıl-** 25
zār < *Far.* Ağlayan, inleyen
 z. 50
 z. u **figān kıl-** 64
 z.-ı **giryān** 47
 z.+ın 42
zengār < *Far.* Pas
 z.+ı 2

Sonuç

Kışsa-ı Hazret-i İsmâ‘îl manzum hikayesinin ses ve şekil özellikleri incelendiğinde, eserin Çağatay Türkçesi yazı dili özelliği taşıdığı görülmektedir. Söz konusu kıssada geçen arkaik sözcüklerden kimileri şunlardır: *açıg, arıg, émgek, körklüg, sansız, sıba- vb.*

Metinde, 96 Arapça (%28); 40 Farsça (%11); 210 Türkçe (%61) sözcük; *Arapça+Farsça, Farsça+Türkçe, Arapça+Türkçe* yapılarında ise birer sözcük kullanılmıştır. Türkçe sözcüklerin %61 oranında kullanılmış olması, hikmetlerin sade bir dille kaleme alındığını göstermektedir. Bu sade anlatım deyimlerle kuvvetlendirilmiştir: *bir köñülniñ içinde éki sevüglük sıgmas* “Bir gönlün içine iki sevgili sığmaz” [10]; *tāze şāhı kırı-* “taze dalı kurumak; evladını yitirmek” [41]; *kan yaşların akız-* “kan yaşlarını akıtmak” [41]; *murādığa yétme-* “muradına erişememek” [42]; *dīdārimğa toyma-* “yüzüne doymamak” [42]; *aķ sütün be-ħill kıl-* “ak sütünü helal etmek” [45]; *köyer otğa yan-* “için için yanmak” [49]; *meniñ sözim tutmas-sén* “söz tumak” [61]; *tilge keldi* “dile gelmek, konuşmak” [62]; *yüz koy-* “yola çıkmak” [18].

Çalışmamıza konu olan bu manzum metnin çözümlenmesiyle hem dil ve kültür malzemesinin ortaya çıkarılmasına, hem de Yesevîlik araştırmalarına küçük bir katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Kısaltmalar**Ar.:** Arapça**bk.:** Bakınız**Far.:** Farsça**K1:** Kazan Devlet Üniversitesi Fennî Kütüphane’de bulunan yazma.**K2:** *Bakırgan Kitabı* 1884 Kazan baskısı.**KE:** Kıssaşü’l-Enbiyâ**KHİ:** Kıssa-ı Hz. İsmâ‘îl**nşr.:** Neşreden**T.:** Türkçe**v.:** Varak**Transkripsiyon Alfabeti**

ا	a, ā, e	ش	ş
آ	a, ā	ص	ş
ای، ی	é, ı, i, ĩ	ض	ž
او، و	o, ō, ö, u, ü, ū	ط	ṭ
ء	’	ظ	ẓ
ب	b, p	ع	‘
پ	p	غ	ġ
ة	t	ف	f
ت	t	ق	q
ث	s	ك	g, k
ج	c, ç	ل	l
چ	ç	م	m
ح	h	ن	n
خ	ḥ	نك	ŋ
د	d	و	v
ذ	z	ؤ	w
ر	r	ه	a, e, h
ز	z	ی	y
ژ	j		
س	s		

Kaynaklar

- ATA, A. (1997). *Kışaşı'l-Enbiyā (Giriş, Metin, Tıpkıbasım)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 681-1.
- ERASLAN, K. (1993). *Ahmed-i Yesevî Dîvân-ı Hikmetten Seçmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERASLAN, K. (1992). Divan-ı Hikmet Nüshalarının Dili. *Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri 26-27 Eylül 1991*, 21-23, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÖLPINARLI, A. (1985). *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi I-IV*. İstanbul: MEB.
- GÜNGÖR, Ş. (1987). *Fuzûlî, Hadikatü's-süedâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- HARMAN, Ö. (2001). İsmail, İstanbul: *TDVİA*, 23, 76-80.
- KANAR, M. (2003). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Derin Yayınları.
- KARA, M. (1998). Hikmet. İstanbul: *TDVİA*, 17, 518-519.
- KAYA, Ö. (1988). Süleyman Hakim Ata Bakırgani ve Şiirleri. *Türk Dilleri Araştırmaları* 8: 73-209.
- KAYA, Ö. (2007). *Tezkire-i Hakîm Ata Bir Yesevî Dervişinin Menkabevi Hayatı*. Ankara: Köksav Yayınları.
- LEVEND, A. (1984). *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 112.
- SERTKAYA, A. (2010). Kul Süleyman (Bakırgani) ve Yunus Emre Şiirleri. *Türk Dili Edebiyatı Dergisi: XXXIX*: 161-208.
- STEINGASS, F. A. (1975). *Comprehensive Persian-English Dictionary*. Beriut: (New Print).
- Şeyh Süleyman Efendi. (H.1298). *Lügat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmânî*. İstanbul.
- Süleyman Çelebi. (1311/1893-1894). *Hikaye-i Mevlidî'n-Nebî*. İstanbul: Matbaa-ı Osmaniye.
- TEKCAN, M. (2003). İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe'nin Kıssası. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 121-168.
- TEKCAN, M. (1997). *Hakîm Ata ve Bakırğan Kitabı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TEKCAN, M. (2006). Hakîm Ata'nın Ahir Zaman Kitabı. *Bilig*, 37 (Bahar), 21-55.
- TEKCAN, M. (2007). *Hakîm Ata Kitabı*. İstanbul: Beşir Kitabevi.
- TEKCAN, M. (2008). *Hakîm Atanın Hz. Meryem Kitabı*. İstanbul: Beşir Kitabevi.
- TULUM, M. M. (2003). Yeni Bir 'Hikmetler Mecmuası' Münasebetiyle Yesevî Çalışmaları Üzerine Kısa Bir Değerlendirme ve İbrahim Kıssası, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 30, 499-516.
- ULUDAĞ, S. (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- UZUN, M. (2001). İsmail, İstanbul: *TDVİA*, 23, 80-82.
- ÜNLÜ, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- <http://incil.info/VUL/arama/Ibraniler+11: 17> (23.10.2015)
- <http://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=25&mc=1&sc=4#12> (23.10.2015)
- <http://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?id=26&mc=1&sc=4> (23.10.2015)
- <http://mushaf.diyaret.gov.tr/#> (19.10.2015)

رسول موصی و شایسته کلاما و کلاما راست
قل سلیح و خوض ایدی رسول امیر و یارید
تو توی ایران هستی که روزی یاد گیلد
اسراغور و ترقه بدین جان فوغنا گیلد
اسراغور معنی سید کوردی و حور و برادر
آخر و فایده و دیوار افعور و دیوار
خفت کوردی و چمن سید جان فوغنا
عقاید و کوردی و کوردی و کوردی
یار سید و یار و یار و یار و یار
میشا و غنیمت و یار و یار و یار
ایغور و غنیمت و یار و یار و یار
عشاق و غنیمت و یار و یار و یار
او غنیمت و یار و یار و یار و یار
سید و غنیمت و یار و یار و یار
ایغور و غنیمت و یار و یار و یار

[illegible]

54a

ایتور تاشه کیسار سن سمانی نه کیسار سن
 حقه نکه فرمانی بولمکه اولی حاج تیلک کلد
 سن ایتور سن کیسکل جبار ایتور سمالر
 عرش کسه اینکلادی کوخ تلم سترادی
 سانسر ملکه ایتدی یوز جعفر کاکلتنو
 باشه قرالکوی قوجتار فرور سوتی اولدار
 حقه فرمانین یئگوروی قراباقین بولدی
 بو توچار نکه یونکنون ابدال الوی زنگه
 او شوقو قوجتار قیغیل اسماعیل ایلکین
 اسماعیل نکه اصله الی بولار قوجا سلسله
 آت آتک بولور بولما آتنگ راهت
 عاشق دازنگه وردیگنا بار دوا تیلک
 عاشق لار نه سنا یورد دایکلا واپرور
 قلسیلمه ایتوبان دوستک یالما قوجیدیا
 منک سوزیم شوقا سون بون سوز دور
 فصیح سوز کلدی بون قرار تیلک یا
 بخون ان کیسارین عذاب قیلور یقیدیا
 یزگولک باره سترادی یوز از حاق قلدیا
 کور کلوک قوجتار ایندور قرمانی قلدیا
 خور کور نر سغلاب آتاجه نکلدی یا
 اسماعیل نکه یا شیخ و جعفر ساجدی
 بوقم جتار نکه تریس سزانیا بولدی یا
 حفر نکه شکر قیلغیل کور کلوک بولدی یا
 عالم تو لغا نور ندین حقه الی ایدی یا
 تشریح قیلدی حقا جنت دیدار کلدیا
 قلد تیلک بولمسه جان تابا رتدی یا
 قل سیکما ایتوبان دوستک یالما قوجیدیا